

Intymne praktyki codzienności

1.1. Zaproszenie do intymności

Literatura naukowa, beletrystyka, poezja, a także język potoczny wskazują na bogactwo znaczeń przypisywanych pojęciu „intymność”. Pojawiają się liczne próby naukowego sprecyzowania samego terminu, określenia jego statusu i odniesienia przedmiotowego. Wielość aspektów badawczych, rozmaitych form realizacji intymności sprawia, że termin ten stał się nieostry semantycznie i jest utożsamiany z wieloma innymi pojęciami, co w efekcie prowadzi do pewnego zamętu terminologicznego, a nawet do nadużyć pojęciowych przez fakt, iż od lat utrwaliło się jego (kojarzone głównie z seksem) znaczenie potoczne.

Definicje słownikowe i encyklopedyczne, mające dawać konsensus stanowisk, pozwalają na wielość interpretacji. Słowo „intymność” wywodzi się od łacińskiego: *intimus*, co jest stopniem najwyższym od *interior* i w dosłownym tłumaczeniu znaczy „najbardziej wewnętrzny”, „ściśle osobisty”, „wewnętrznie głęboki”, „sekretny”, „tajny”. Intymność jest więc rozumiana przede wszystkim jako wewnętrzna sfera osobowa, niedostępna współprzeżywaniu przez inne osoby. Hasło „intymność” odwołuje się do 1.) wewnętrznych, najtajniejszych, ukrytych przeżyć człowieka. Z drugiej strony, słowo „intymny” oznacza także 2.) proces, w którym szukamy zbliżenia i bliskości w związkach, cechując go zażyłość, familiarność, nieformalność, poufałość, bezceremonialność. Tego typu relacje mogą z natury rzeczy łączyć tylko nielicznych – członków bliskiej rodziny, przyjaciół, kochanków, osoby związane wspólnym przeżyciem czegoś niezwykłego i tajemniczego¹. Co ciekawe, w defi-

¹ Stanisław Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, t. 2: H–N, s. 132; Lidia Drabik, Elżbieta Sobol (red.), *Słownik języka polskiego PWN*, t. 1: A–Q, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 246; Arkadiusz Łatuszek (red.), *Wielki Słownik Wyrazów Obcych*, Krakowskie Wydawnictwo Naukowe, Kraków 2008, s. 395; Viviana A. Zelizer, *The Purchase of Intimacy*, Princeton University Press, Princeton–Oxford 2005, s. 14; Jadwiga Linde-Usiekiewicz (red.), *Wielki słownik angielsko-polski, English-*

nicjach słownikowych stosunkowo rzadko w tym gronie wymienia się małżonków².

Intymny to współcześnie skrywany przed innymi ludźmi, odnoszący się do sfery prywatnej, do emocjonalności człowieka, uważanej za dobro, które należy chronić. Jej nienaruszalność jest uznaną wartością obyczajową. Ingerencja w sferę intymną traktowana jest jako atak na godność człowieka. Pozbawienie intymności oznacza wyciągnięcie spraw prywatnych, osobistych na widok publiczny. Określenie „intymny” jest często stosowane do wskazania sfery ochronnej jednostki, wolnej od ingerencji z zewnątrz. Intymność sprzyja prywatności. Mówimy o intymnych gestach, czynnościach, relacjach, które lokujemy w przestrzeni życia prywatnego³.

Hasło „intymność” pojawia się w słownikach francuskich po raz pierwszy w wieku XVII⁴. Dla porównania w polskich słownikach jako zapożyczenie z języka francuskiego pojęcie to występuje dopiero w XX wieku. W dziewiętnastowiecznym słowniku języka polskiego Samuela Bogumiła Lindego próżno szukać hasła „intymny”; najbliższe dzisiejszemu znaczeniu tego słowa wyrazy to „osobisty”, „poufałość”, „famiłarność”, „bezpieczność”⁵. Pierwotnie intymność była związana z miejscami i przedmiotami, takimi jak własny pokój do odseparowania się od krewnych i sąsiadów lub intymne pamiątki i relikwie. We współczesnych słownikach intymność to również poczucie swojskości, przytulności, kameralności, przyjemność czerpana z wygody, komfort miejsca, w którym czujemy się całkowicie u siebie, na przykład „intymność małego, paryskiego mieszkanka” u Colette⁶; „kameralna restauracja”⁷.

Aluzyjny świat seksu przywodzi na myśl intymność⁸. W mowie potocznej znaczenie tego słowa bywa zazwyczaj zawężane do sfery erotyki. Andrzej Bańkowski pisze w *Etymologicznym słowniku języka polskiego* z 2000 roku, że z powodu „miłodźwięczności i mętności semantycznej” jest to dziś skrajnie ekspansywne i modne „słówko babskie” o znaczeniu takim, o jakim wstyd

-*Polish Dictionary*, t. 1: A–Q, Wydawnictwo Naukowe PWN, Oxford University Press, Warszawa 2003, s. 623.

² Victoria Neufeldt, David B. Guralnik (red.), *Webster's New World Dictionary*, Third College Edition, Simon & Schuster, Inc., New York 1988, s. 707.

³ Arkadiusz Latusek (red.), *Wielki słownik wyrazów...* op.cit., s. 395; Andrzej Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1: A–K, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2000, s. 557.

⁴ Paul Robert, *Le Petit Robert 1.*, *Dictionnaire alphabétique et analogique De La Langue Française*, rédaction dirigée par A. Rey et J. Rey-Debore, Paris 1986, s. 1025.

⁵ Samuel Bogumił Linde, *Słownik języka polskiego*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Drukarnia Zakładu Ossolińskich, Lwów 1858, t. 2, s. 423; t. 3, s. 415, 600; t. 4, s. 602.

⁶ Paul Robert, *Le Petit Robert 1.*, *Dictionnaire alphabétique et analogique...* op.cit., s. 1025.

⁷ Jadwiga Linde-Usiekniewicz (red.), *Wielki słownik...* op.cit., s. 623.

⁸ John Armstrong, *Conditions of love: the philosophy of intimacy*, Penguin Books, London 2003, s. 135.

mówić, stanowi eufemizm seksualności⁹. Intymność oznacza kontakty fizyczno-seksualne, zwłaszcza akty płciowe¹⁰. To również erotyczno-seksualne wypowiedzi, dotyk, wymiana czułości z różnymi wariantami seksualnych interakcji. Intymny związek zakłada całowanie się, dotykanie genitaliów, piersi¹¹. Wyrazy „intymny”, „intymne”, „intymność” w *Słowniku języka polskiego* występują w polu semantycznym słów: „alkowa”, „buduarowy”, „ekshibicjonizm”, „prywatność”. „Życie intymne” zaś objaśnione jest jako „ściśle osobiste sprawy człowieka, jego życie wewnętrzne lub fizjologiczne”. Uściślenie ostatniego hasła przynosi prezentacja użycia wyrazu „alkowa”: „sekrety, tajemnice alkowy, sprawy, intymne szczegóły dotyczące czyjegoś życia erotycznego”¹². W dalszych skojarzeniach „intymny” to „błogi”, „żarliwy”, „płonący”, wynikający z poszukiwań, badań, dobrej znajomości czegoś, zaangażowania w sprawę¹³.

Pojęcie „życie intymne” odnosi się do pewnej formy kultury erotyczno-seksualnej, która wykracza poza odbycie stosunku i nie ma na celu jedynie aktu płciowego. Kurt Starke stwierdza, że w specyficznym znaczeniu intymność dotyczy obszaru narządów płciowych („obszar intymny”), bielizny osobistej. Pojęcia higieny i pielęgnacji intymnej odnoszą się najczęściej do oczyszczania i pielęgnowania okolic odbytu. Jak podkreśla Starke, obrona sfery prywatności i jeszcze węższego obszaru intymności, włącznie z seksualnością, nie oznacza rezygnacji z rozmowy na tematy erotyczno-seksualne. Otaczanie się aurą tajemnicy, zahamowania i niewydolność językowa w dziedzinie seksualnej odczuwane są jako uciążliwe. Problemem nie jest intymność, lecz interesowne lub raniące mieszanie się w nią obcych, próby jej zawłaszczania, wkraczanie w ich indywidualność i naruszanie godności osobistej¹⁴.

1.2. Intymność jako przedmiot interdyscyplinarnej refleksji

O specyfice zjawiska intymności świadczy przede wszystkim jej złożoność i brak „transparentności” interpretacyjnej. Według niemieckiego socjologa Niklasa

⁹ Andrzej Bańkowski, *Etymologiczny słownik języka polskiego*, t. 1: A–K... op.cit., s. 557.

¹⁰ Pod koniec dziewiętnastego wieku „stosunek intymny” stał się odpowiednikiem stosunku płciowego. Kiedy mówi się, że ludzie łączą stosunki intymne, to chodzi wówczas zwykle o to, że odbyli już stosunek seksualny. We współczesnych słownikach języka angielskiego „intymny” pojawia się niekiedy jako eufemizm romansu, zdrady, uprawiania zakazanego, niedozwolonego seksu. Victoria Neufeldt, David B. Guralnik (red.), *Webster's New...* op.cit., s. 707; Jadwiga Linde-Usiekniewicz (red.), *Wielki słownik...* op.cit., s. 623.

¹¹ Janna Malamud Smith, *Private Matters. In Defense of the Personal Life*, Addison-Wesley Publishing Company, Inc., New York 1997, s. 48.

¹² Mieczysław Szymczak (red.), *Słownik języka polskiego*, t. 1: A–K, PWN, Warszawa 1995, s. 755.

¹³ Jadwiga Linde-Usiekniewicz (red.), *Wielki słownik...* op.cit., s. 623.

¹⁴ Kurt Starke, hasło: *Intymność*, [w:] Lykke Aresin, Kurt Starke, *Leksykon erotyki*, przeł. Krzysztof Jakimczak, Ryszard Wojnakowski, Wydawnictwo „Książnica”, Katowice 1998, s. 121–122.

Luhmanna tak wiele mówi się o intymności, intymnych związkach, „a przecież brak jest dla nich wystarczająco teoretycznego pojęcia”¹⁵. Pierwszym badaczem intymności, a w pewnym zakresie nawet jej teoretykiem, który jasno wyraził swe idee, był genewski filozof i pedagog Jan Jakub Rousseau. Dla niego zarówno to, co intymne, jak i to, co społeczne, było subiektywnym sposobem ludzkiej egzystencji. W *Wyznaniach* Rousseau zdaje sprawę „ze stanów swej duszy”. Obnażywszy się bezprzykładnie za całą ludzkość, twierdzi, że w pragnieniu „odślaniania swojego wnętrza kryje się namiętność”¹⁶. Intymność, według filozofa, konstytuują wszelkiego rodzaju subiektywności. Należy ona do spraw najsubtelniejszych, do przejawów uczuciowości, nieujawnionych tęsknot, to samotne medytacje, stany mistyczne czy też – na drugim krańcu – rozgoryczenie, poczucie krzywdy, klęski życiowej, niezrozumienia; a także codzienna moralność.

Intymność można rozpatrywać jako problem o charakterze etycznym, społecznym, psychologicznym, filozoficznym, religijnym, medycznym, prawnym, jeśli wymienić tylko kilka aspektów tego zjawiska. Intymność jest również kluczem do budowania przestrzeni sztuki. Osobisty ton, drażliwość tematyki i ekshibicjonistyczna szczerość charakteryzują prace kolejnych pokoleń artystów. Współczesna sztuka problematyzuje granice między przestrzenią prywatną a publiczną. Przeniesienie prac „domowych” (obieranie ziemniaków, mycie podłogi, pranie, prasowanie bielizny, zajmowanie się dzieckiem) w przestrzeń galerii można uznać za analogiczne do posługiwania się przez francuskiego malarza Marcela Duchampa *ready-mades* (przedmiotami gotowymi), wśród których najsłynniejszy był potraktowany jak rzeźba pisuar, nazwany „Fontanną”, wystawiony w 1917 roku w Luwrze.

Rainer Maria Rilke ostrzegał, żeby chronić sztukę, aby nie dotarły do niej spory dnia. Jest to wyraz głębokiego sprzeciwu poety wobec płaskiej codzienności, zagrażającej prawdziwemu istnieniu. Intymność to horyzont poznawczy, który każe wyodrębnić drobiazgi codzienności, przestrzenie osłonięte od zgiełku oficjalnego, publicznego życia, niuanse, które nadają kulturze właściwy i elementarny smak. Intymność ze swej definicji jest niejawnością i tajemnicą, osobistą wartością, bardzo kruchą i nietrwałą. Sama natura podmiotowości sprawia, że pozostajemy wzajemnie nieprzenikalni, osobni. Jesteśmy pogrążeni w subiektywności i zamknięci w swojej prywatności. Peryferyjność intymności nie jest jednak synonimem jej nieistotności. Jak podkreśla Mary Douglas, to właśnie niewypowiedziane sensy mają podstawowe znaczenie¹⁷. Trudno roz-

¹⁵ Niklas Luhmann, *Semantyka miłości. O kodowaniu intymności*, przeł. Jerzy Łoziński, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2003, s. 194.

¹⁶ Jan Jakub Rousseau, *Wyznania*, część 1, przeł. i wstęp Tadeusz Żeleński (Boy), Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1956, s. 35, 43.

¹⁷ Mary Douglas, *Ukryte znaczenia. Wybrane szkice antropologiczne*, przeł. Ewa Klekot, Wydawnictwo Marek Derewiecki, Kęty 2007, s. 21.

prawiać o kulturze z pułapu jedynie sprawnych syntetycznych „klatek”, którymi unieruchamia się potoczność świata.

Próby definiowania intymności powoli, ale uparcie nabierają rangi przedmiotu analiz naukowych. Badając intymność, napotyka się na sens przeżywania i postrzegania świata. Kulturowa topografia tego, co intymne, układa się w mapę intymności – mapę miejsc nieujawnionych w obrazach nazywanej i komunikowanej wiedzy. Intymność wytwarza niekonwencjonalną historię, „bardziej ludzką, o etnograficznym obliczu”, będącą odpowiedzią na hybrydyczność współczesnej kultury¹⁸. Ta swoista mikrohistoria, uzupełniona świadomym antropologicznym spojrzeniem, ukazuje emocje, codzienność, zwykłe życie, „drobne wydarzenia powszechnych dni historii”¹⁹. Następuje zmiana perspektywy – to, co dotąd było w cieniu bądź stanowiło jedynie tło i uzupełnienie dla oficjalnej historii, teraz zostaje postawione w centrum. Logika i linearność przedstawiania nie wystarczają, by wyrazić to, co pozostawało ukryte – emocje, stany psychiczne, złożoność związków międzyludzkich. Intymność jest analizowana w teorii kultury przez refleksję nad erotyką i seksualnością²⁰. Psychologia miłości włącza intymność w myślenie o relacjach emocjonalnych²¹. W refleksji nad językiem intymność staje się, w interpretacji Rolanda Barthes’a, dyskursem miłosnym²². U Georges’a Bataille’a intymność pozwala ujrzeć skalę transgresyjnego człowieczeństwa²³. W teorii Michela Foucaulta to, co intymne, zostaje wtłoczone w system wiedzy i władzy społeczeństwa²⁴. W myśleniu antropologicznym intymna sfera życia zostaje odniesiona do tabu, wykluczenia, relacji proksemicznych.

Praktyki intymne, dotyczące przestrzeni wydzielonych z reprezentacyjnego nurtu teorii naukowej, są polem analizy socjologii codzienności oraz socjologii emocji. Patronem obu tych nurtów teoretycznych jest Georg Simmel, który zajmował się socjologią mody, pieniądza, jedzenia, gimnastyki, życia miejskiego, socjologią zmysłów i emocji. Socjologia życia codziennego jest prostą kon-

¹⁸ Ewa Domańska, *Historie niekonwencjonalne. Refleksja o przeszłości w nowej humanistyce*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2006, s. 59–61.

¹⁹ Ewa Domańska, *Mikrohistorie. Spotkania w międzyświatach*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań 2005, s. 23.

²⁰ Zygmunt Freud, *Totem i tabu. Kilka zgodności w życiu psychicznym dzikich i neurotyków*, przeł. Marcin Poręba, Robert Reszke, KR, Warszawa 1997.

²¹ Por. Robert J. Sternberg, *Dwuskładnikowa teoria miłości*, [w:] Robert J. Sternberg, Karin Weis (red.), *Nowa psychologia miłości*, przeł. Anna Sosenko, Biblioteka Moderatora, Taszów 2007; Bogdan Wojciszke, *Psychologia miłości. Intymność, namiętność, zaangażowanie*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005.

²² Roland Barthes, *Fragmenty dyskursu miłosnego*, przeł. Marek Bieńczyk, wstęp Michał Paweł Markowski, Wydawnictwo KR, Warszawa 1999.

²³ Georges Bataille, *Erotyzm*, przeł. Maryna Ochab, Wydawnictwo słowo/obraz terytoria, Gdańsk 1999.

²⁴ Michel Foucault, *Historia seksualności*, przeł. Bogdan Banasiak, Tadeusz Komendant, Krzysztof Matuszewski, wstęp Tadeusz Komendant, Czytelnik, Warszawa 1995.

tynuacją wcześniejszych podejść badawczych – szkoły *Annales*, interakcjonizmu symbolicznego, etnometodologii, socjologii fenomenologicznej²⁵. W badaniach socjologii codzienności mieści się ogromny obszar tematów, w których poszukuje się zrozumienia świata społecznego jako struktury, której podstawową właściwością są sensory i znaczenia tworzone przez ludzi w ich codziennej aktywności. Jest to próba dokumentowania form intymnej działalności symbolicznej, potwierdzanie prawd niejako oczywistych, uznanie udziału wiedzy potocznej i kompetencji praktycznej w stałym wytwarzaniu relacji społecznych. Jednostkowe, codzienne, „naturalne doświadczanie” świata charakteryzuje się jego niekwestionowalnością. U Maxa Webera codzienność jest związana z kierowaniem swoim życiem²⁶. Amerykański socjolog Charles Wright Mills wysuwa argumenty za koniecznością uchwycenia relacji układów intymnych z większym, strukturalnym układem odniesienia²⁷.

Belgijski antropolog Yves Winkin zachęca, żeby skupić się na szmerach codzienności, bowiem „uniwersalne tkwi w sercu szczegółu”²⁸. Nauka przez wieki ignorowała codzienność. W związku z kryzysem i wyczerpaniem się w epoce ponowoczesnej „wielkich narracji”, czyli systemów ideologicznych, które porządkowały świat w sposób przedstawiany jako racjonalny lub całościowy, narasta zainteresowanie subiektywnością: uczuciami i emocjami, intymnością i prywatnością. Mówi się nawet o podejmowaniu tematów „infantylnych”, które uznawane są za banalne czy naiwne, w celu „odświeżenia dyskusji”. Przedstawiciele współczesnej humanistyki, uznają, że życie codzienne jest tak samo złożone, nieprzeniknione, mroczne, a niekiedy nużące, jak Wagner, a tym samym ze wszech miar warte zbadania²⁹. W naukach społecznych zwiększa się liczba analiz poświęconych codziennej stronie ludzkiej egzystencji. Studium na temat smaków whisky, fetyszu stopy albo historii

²⁵ Najważniejsi współcześni autorzy, którzy uznali codzienne życie jako obszar wspólnego, pierwotnego doświadczania ludzi za temat niebanalny, to m.in. Georg Simmel, Erving Goffman, Harold Garfinkel i Alfred Schutz. Życie codzienne jest tematem najnowszej „trzeciej socjologii”, by użyć określeń Piotra Sztompki (Piotr Sztompka, *Życie codzienne – temat najnowszej socjologii*, [w:] P. Sztompka, M. Bogunia-Borowska (red.), *Socjologia codzienności*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2008, s. 18–24). W polskich analizach socjologicznych badania nad praktykami życia codziennego jako jeden z pierwszych podejmował Florian Znaniecki z Williamem Thomasem. Florian Znaniecki, William Thomas, *Chłop polski w Europie i Ameryce*, (*The Polish Peasant in Europe and America*, wyd. polskie) przeł. Maryla Metelska, Endla Oengo-Knoche, Stanisław Helsztyński, Irena Wyrzykowska, t. 1–5, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1976.

²⁶ Max Weber, *Szkice z socjologii religii*, przeł. Jerzy Prokopiuk, Henryk Wandowski, Książka i Wiedza, Warszawa 1995, s. 112.

²⁷ Charles Wright Mills, *Wyobraźnia socjologiczna*, przeł. Marta Mucha, red. nauk. i przedm. Janusz Mucha, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, s. 55–56.

²⁸ Yves Winkin, *Antropologia komunikacji. Od teorii do badań terenowych*, przeł. Agnieszka Karpowicz, wstęp Wojciech Józef Burszta, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2007, s. 14.

²⁹ Terry Eagleton, *Koniec teorii...* op.cit., s. 10–11, 12.

ochroniaczy na genitalia stwarza płynne kontinuum między narracją nauki a codziennością. Życie prywatne staje się nie tylko ciekawym tematem badawczym (zresztą dla historyków nienowym, wystarczy tutaj wspomnieć o ruchu *Annales*)³⁰, lecz przede wszystkim interdyscyplinarną kategorią analizy³¹.

Pojęcie świata życia codziennego, świata przeżywanego, społecznego (*Lebenswelt*), ma w naukach społecznych stosunkowo długą, wywodzącą się z tradycji fenomenologicznej, historię. Podstawowym obszarem rzeczywistości jest świat bezpośrednio doświadczanych innych w warunkach intymności i bliskości (*Umwelt*). Jest to punkt wyjścia do formowania wyobrażeń i wiedzy o świecie. Jak twierdzi główny reprezentant socjologii fenomenologicznej, Alfred Schütz, świat naszych czynów sprawczych, poruszeń ciała, manipulacji obiektami i posługiwania się przedmiotami i ludźmi, tworzy specyficzną rzeczywistość życia codziennego. Stanowi ona zarówno scenę, jak i obiekt naszych działań oraz interakcji. Jest światem intersubiektywnym. Każdy z partnerów relacji twarzą w twarz nie tylko podziela wraz z innym żywą terażniejszość, równocześnie każdy z nich – wraz ze wszystkimi przejawami swego spontanicznego życia – stanowi też element otoczenia tego drugiego³². Codziennność to zrozumiałość, intersubiektywność, przekładalność perspektyw. Rzeczywistość intymności powstaje w procesie uzgadniania przez partnerów interakcji schematów i kształtów codzienności. W interpretacji Anny Wiatr: „Wejście w intymny świat jest rodzajem przejścia pomiędzy różnymi sposobami doświadczania codzienności”³³. Intymność jest bowiem szczególnym obszarem granicznym: łączy w sobie dwie subiektywne wizje świata; uwspólnia przyszłościowe projekty i codzienne praktyki składające się na style życia; dzięki niej dokonują się różnorodne spotkania: konwersacyjne, cielesne, przestrzenne i czasowe. Ciągłe balansowanie odbywa się pomiędzy różnymi obszarami: doświadczenia, rozumienia, bycia-w-świecie³⁴.

Emocje, podobnie jak codzienność w obrębie socjologii i innych nauk społecznych, długo nie były traktowane jako potencjalnie ważny czynnik wpływający na zasady życia społecznego. Zakładano, że emocje, które wydają się spontaniczne i niekontrolowane, nie podlegają regułom społecznym. Obecnie

³⁰ Życie prywatne jako podmiot badań naukowych zostało przywrócone historii za sprawą historyków zgrupowanych wokół francuskiej szkoły historiograficznej *Annales*, która w ubiegłym stuleciu zrewolucjonizowała naukę historyczną. Szkoła *Annales* wywodzi swą nazwę od tytułu pisma „*Annales d’Histoire Économique et Sociale*”, które od 1929 r. zaczęły wydawać Marc Bloch i Lucien Febvre (obecnie „*Annales. Histoire, Sciences Sociales*”).

³¹ Zob. Piotr Sztompka, Małgorzata Bogunia-Borowska (red.), *Socjologia codzienności...* op.cit.; Małgorzata Bogunia-Borowska (red.), *Barwy codzienności. Analiza socjologiczna*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2009.

³² Alfred Schütz, *O wielości światów. Szkice z socjologii fenomenologicznej*, przeł. Barbara Jabłońska, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2008, s. 18, 25–29.

³³ Anna Wiatr, *Historie intymne. Odnajdując i tracąc siebie*, Zakład Wydawniczy „Nomos”, Kraków 2011, s. 17.

³⁴ *Ibidem*, s. 29.

socjologia emocji stanowi ugruntowaną specjalizację w obrębie socjologii, chociaż, jak twierdzi Chris Shilling, emocje znajdują się nadal jeszcze na obrzeżach socjologicznej wyobraźni³⁵. Zdaniem większości współczesnych socjologów emocje są społecznie tworzone czy też konstruowane w tym sensie, że to, co ludzie czują, jest uwarunkowane ich socjalizacją w kulturze i uczestnictwem w strukturach społecznych. Emocje są w tym ujęciu konstruktami społecznymi mającymi wpływ nie tylko na relacje intymne, ale i życie zbiorowe. Powstają w efekcie skomplikowanej współzależności między czynnikami kulturowymi, strukturalnymi, poznawczymi i neurologicznymi³⁶. Amerykańscy socjologowie podjęli systematyczne badania emocji dopiero w latach siedemdziesiątych, jednak początki socjologii emocji można odnaleźć już w pracach Geорга Simmla; Emila Durkheima i później u Norberta Eliasa. Od czasów klasycznego dzieła Durkheima *Suicide* rola czynnika społecznego w budowaniu więzi osobistych i intymnego życia została zdecydowanie rozwinięta. Począwszy od lat pięćdziesiątych, socjologowie zaczęli „odkrywać intymność” w rzeczywistości życia prywatnego jednostki. Badanie relacji rodzinnych między małżonkami oraz rodzicami i dziećmi, relacje intymne w rodzinach z wyboru, w związkach nieheteronormatywnych, analizy seksualności, ciała, przyjaźni i płci są obecnie kluczowymi obszarami zainteresowania mikrosocjologii i antropologii. Ken Plummer mówi o konieczności powstania socjologii intymności, która scalałaby zagadnienia płci, seksualności, ciała i związków jako elementów intymności w kontekście wieku, wykształcenia, statusu społecznego jednostki³⁷.

1.3. Intymne związki w perspektywie nauk społecznych

Odczuwanie intymności wydaje się powszechnym doświadczeniem emocjonalnym oraz społecznym. Niklas Luhmann społeczne stosunki, w których znaczenia nabierają bardziej indywidualne, swoiste cechy danej osoby czy w ogóle wszystkie jej cechy jako jednostki, nazywa *interpenetracją międzyludzką* albo równoważnie: *związkami intymnymi*³⁸. Małe, pierwotne grupy oparte na bezpośrednich kontaktach oraz wzajemności umożliwiają zaspokajanie potrzeb emocjonalnych i afiliacyjnych. W ujęciu Charlesa H. Cooleya związki te wyróżniają nieformalność, osobiste rozpoznawanie się przez partnerów, bezpośred-

³⁵ Por. Stevi Jackson, *Even Sociologists Fall in Love: An Exploration in the Sociology of Emotions*, „Sociology”, 27 (2): 201–220 1993; Jean Duncombe, Dennis Marsden, *Love and Intimacy: The Gender Division of Emotion and „Emotion Work”. A Neglected Aspect of Sociological Discussion of Heterosexual Relationships*, „Sociology” 27 (2): 221–241 1993; Alan Petersen, *The Body In Question. A Socio-Cultural Approach*, Routledge, London–New York 2007, s. 117.

³⁶ Jonathan H. Turner, Jan E. Stets, *Socjologia emocji*, przeł. Marta Bucholc, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2009, s. 16, 23.

³⁷ Ken Plummer, *Intimate Citizenship...* op.cit., s. x.

³⁸ Niklas Luhmann, *Semantyka miłości...* op.cit., s. 14.

niość interakcji (*face-to-face*), autoteliczność motywacji, szeroki zakres i tematyczne rozproszenie podejmowanych działań i relacji, spontaniczność i znaczna permissywność regulacji, silna identyfikacja z partnerami, dopuszczalność emocji. W dziewiętnastowiecznym dziele niemieckiego socjologa Ferdinanda Tönniesa są to stosunki wspólnotowe typu *Gemeinschaft*. Intymne albo gorące są te typy stosunków społecznych, w których motywacja emocjonalna i wyrażanie uczuć są nie tylko dopuszczalne, ale i oczekiwane, jak w miłości, przyjaźni, małżeństwie, stosunkach rodzinnych, braterstwie³⁹. Intymne stosunki opierają się na wzajemnej miłości; współodczuwającym rozumieniu, wzajemnej pomocy oraz współpracy⁴⁰. Miłość czy przyjaźń nie zawsze są w stanie uchwycić istotę osobliwego pojęcia intymności jako fenomenu, który wymaga innego opisu, odrębnego języka. Wielu teoretyków definiuje intymność w kontekście intensywnych, pozytywnych emocji. Tymczasem relacje intymne, począwszy od związku między ginekologiem i jego pacjentką, a na relacji między mężem i żoną kończąc, różnią się, jeśli chodzi o ekspresję i charakter uczuć. Intymność wywołuje skojarzenia z miłością, troską, uwagą, a może przecież zawierać w sobie złość, rozpacz, wstyd. Nadużycia seksualne, z pewnością intymne, nie są wcale opiekuńcze i nie opierają się na trosce. Intymność i troska często są komplementarne, ale nie zawsze występują łącznie.

Intymność może być również definiowana jako sytuacja społeczna skoncentrowana na kreowaniu intymnych przeżyć, doświadczeń bez względu na naturę związku lub istotę emocjonalnego doświadczania intymności. To głęboki i ważny związek ze sobą i innymi. Jest to osobiste doświadczanie własnych uczuć, ciała, emocji, seksualności, zmysłów, duchowości, tożsamości⁴¹. We współczesnej psychologii termin „intymność” występuje najczęściej w opisie tej fazy życia, w której głównym celem jest nawiązanie bliskości emocjonalnej, zdobycie zaufania drugiej osoby. Związki intymne są możliwe tylko wtedy, gdy człowiek ma ukształtowane poczucie własnej tożsamości. Relacje intymne charakteryzują się wówczas wzajemnym zaufaniem, otwartością i współzależnością, bez odczuwania zagrożenia własnej autonomii⁴².

W psychologii nawiązanie i utrzymanie intymnego związku z drugą osobą jest jednym z podstawowych zadań wczesnej dorosłości (21–35 lat). Amerykański psychoanalityk Erik H. Erikson wyróżnia „fazę dojrzałości do intymności”, tj. zdolności odczuwania takich stanów i sytuacji, jak więź psychiczna, zespolenie fizyczne, bliskość i wspólnota, nawet gdy wymagają znacznych

³⁹ Piotr Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2004, s. 102.

⁴⁰ Elżbieta Hałas, *Symbol w interakcji*, Oficyna Naukowa, Warszawa 2011, s. 217.

⁴¹ John Scott, Gordon Marschall (red.), *Oxford Dictionary of Sociology*, third edition revised, Oxford University Press, New York 2009, s. 372–373; Ken Plummer, *Intimate Citizenship...* op.cit., s. 14.

⁴² Anna Izabela Brzezińska, *Psychologiczne portrety człowieka. Praktyczna psychologia rozwojowa*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2005, s. 490–491.

poświęceń i kompromisów. Erikson określił intymność jako zdolność pełnego zaangażowania się – seksualnego, emocjonalnego i moralnego – w związek z inną osobą. Intymność, która może występować zarówno w przyjaźni, jak i w związkach miłosnych, wymaga otwartości, odwagi, siły etycznej oraz zwykle pewnej rezygnacji ze swoich osobistych preferencji. Intymność jest wstępnym warunkiem psychologicznego dobrostanu w kolejnych stadiach dorosłego życia. Bez osiągnięcia tego szczebla rozwoju nie ma miejsca na prawdziwą genitalność, a każda próba intymności przekształca się w mniej lub bardziej neurotyczne poszukiwanie zaspokojenia jakiejś innej, istotnej życiowo potrzeby, lecz nie potrzeby intymności. Zdaniem Eriksona intymność jest możliwością odnalezienia się w tożsamości drugiego człowieka, przy weryfikacji, ale i bez zatracenia własnej tożsamości. Umożliwia postrzeganie siebie i swojej przyszłości w kontekście innej osoby, a także liczenie się z tą osobą, wzajemność, troskę i gotowość do poświęceń. Osoby, które nie są w stanie takiego związku zbudować, czują lęk przed utratą tożsamości, która jest warunkiem nawiązania takich relacji. Człowiek odnosi się do siebie przez egzystencjalną formułę „ja”, istniejącą poprzez „my”. Nieumiejętność przeżywania intymności może powodować alienację i izolację. Zachowania charakterystyczne dla tej fazy to tracić i znajdować siebie w drugim⁴³.

Kluczem do intymności jest wiara, że możemy zrozumieć siebie przez wejście w świat drugiego człowieka i że ten wysiłek się opłaca. Intymność to kwestia samoświadomości, doświadczenie przestrojenia się na rzeczywistość innej osoby i ryzyko zmiany przez to doświadczenie⁴⁴. Stan ten odzwierciedla pewien aspekt związku miłosnego. Współcześni teoretycy powołują się na psychologiczną koncepcję miłości Roberta Sternberga, który twierdzi, że związki uczuciowe zwykle charakteryzują się trzema elementami: intymnością, namiętnością i zaangażowaniem. Intymność jest wyrazem budowania więzi i porozumienia, odnosi się do uczucia bliskości, jedności w związku miłosnym, a zarazem obejmuje towarzyszące im działania, które wywołują przywiązanie i wzajemną zależność partnerów od siebie. Uczucia te związane są zazwyczaj m.in. z umiejętnością komunikowania się, wzajemnym zrozumieniem i wsparciem, szacunkiem oraz otwartością partnerów na siebie nawzajem. Dynamika intymności nie wyklucza spięć i niepewności; przeciwnie – niepewność dotycząca postaw partnera i jego zachowań wzmacnia relację. Przebieg intymności ma charakter łagodny, wzrasta stopniowo, by w następnej fazie powoli opadać⁴⁵.

Doświadczenie intymności można określić, według francuskiego socjologa Pierre'a Bourdieu, mianem „zamkniętego i doskonale samowystarczającego

⁴³ Erik H. Erikson, *Dzieciństwo i społeczeństwo*, przeł. Przemysław Hejmej, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1997, s. 274–278.

⁴⁴ Stephanie Dowrick, *Intimacy & Solitude. Balancing Closeness & Independence*, Women's Press, Great Britain 2002, s. 62.

⁴⁵ Robert J. Sternberg, *A triangular theory of love*, „Psychological Review” 1986, No. 93, s. 119–135.